

דוד אביחיל
- מרחבים -

א"י במשנת המהר"ל

- כללים -

ראשי פרקים:

הקדמה

1. מהות ארץ ישראל וקדושתה
 2. היחס בין העם והארץ
 3. א"י והעולם
 4. רשימת כללי א"י
- סיכום

הקדמה

חותם הקודש של האומה הרי הוא נקבע ממקומו של עולם על הארץ, ארץ החיים, החמדה והבחירה שלעולם עומדת בטהרת קדושתה כדמות השכינה שהיא נמשכת לעתיד ולא בטלה. חובת בירורם של דברים, בענין ארץ ישראל, נובעת מקשר התורה עם העם; מתוך היות עם קדוש, יש חשיבות לברר את קישורו לארץ הקדושה, למקום, וביחוד בזמננו אנו יש לברר קישור האדם הישראלי, האומה הישראלית, למקומה המיוחד, לעולם שלה, בבחינת עולם - שנה - נפש² המקביל למקום, זמן ואדם. בעבודה זו נעסוק בענין המקום, כפי שמסביר לנו מהר"ל מפראג, בכלליו המפוזרים בספרי קודשו. והמקום הוא ארץ ישראל. נעמוד על תחילת הקשר בין עם ישראל ואבותיו לארץ ישראל, ומתוך כך בהבדל שבינה לבין שאר ארצות, מהותה וקדושתה, ומתוך כך היחס והקשר בין הארץ והאומה הישראלית, והשפעת הארץ על העולם.

1. נפש ראי"ה.
2. ס' יצי'.

יש לצייץ, שהנסיון העיקרי בעבודה זו הוא להביא כללים המופיעים במהר"ל ולפרשם בצורה קצרה ותמציתית. יש מקום וצורך להרחבה ובנין שיטה מתוך הכללים המובאים והסברם, אך נשאר זאת לעבודה בפני עצמה. ובכל אופן, נדמה שניתן להשיג ולקלוט שיטת המהר"ל בענין ארץ ישראל, מהותה, וקשריה לעם ישראל. ומתוך שאנו עוסקים בארץ ישראל ובעם ישראל המצוי בארצו נזכה שתהיה השמחה מצויה³ והברכה שרויה⁴ ונזכה לגאולה השלמה במהרה.

1. מהות א"י וקדושתה

א. כל הדברים בעולם יש להם מקום טבעי אשר הוא מיוחד להם.⁵

⁶ למעשה, כל הדברים בעולם יש להם מקום מיוחד ואותו מקום מיוחד הוא טבעי לאותו דבר.

כל דבר במציאות בא לצורך מסוים. איך דבר שנברא סתם, וכל הדברים ביחד יוצרים שלמות. לכן אי-אפשר שיהיו שני דברים באותו מקום, דהיינו, מגלים אותו גילוי במציאות. יותר מזה, אם שני דברים נמצאים בדיוק באותו מקום הם דבר אחד שהרי אחד הענינים המפרידים ביין שני דברים הוא, עמידתם במקומות שונים⁷ ואותם מקומות שונים אינם במקרה אלא לכל דבר יש ההופעה המיוחדת שלו במציאות במקום המיוחד לו ובזמן המיוחד. וכמו כל הדברים כך האדם שהוא עיקר המציאות יש לו מקום מיוחד, וטבע המקום מתגלה בטבע האדם ואופיו. מתוך כך ניתן להבין, שכאשר האדם יוצא ממסגרת המקום הטבעית לו הוא נתון בסכנה, שהרי למקום המיוחד לו יש 'תכונה' של קיום הדבר אשר לו הוא מקום.

3. זוהר ח"ג קי"ח.

4. זוהר ח"א קנ"ג.

5. דרך חיים עמ' קכב. הוצאת יהדות תשל"א. וכך בעמוד קס"ה בפרק ד משנה ג.

6. ומדרגת המקום וחשיבותו נובעים מכך שמכוון כנגדו מקום מיוחד וקדוש למעלה - גבורות ה' עמ' קפ"ג, יהדות תשל"א.

7. ובזמן שונה.

ואם יוצא דבר מה ממקומו הטבעי, המיוחד, יוצא הוא ממצב בו הוא מקבל קיום ושמירה, למצב בו קיומו נתון בסכנה. ומכאן לענין ארץ-ישראל אשר אף היא כמקום טבעי מיוחד לעם מיוחד⁸ ואינה כשאר ארצות. כאמור, אדם הראשון גופו מבבל, ראשו מא"י, איבריו משאר ארצות.⁹ א"כ א"י יש לה 'אופי' מיוחד משאר ארצות: ראש אדם הראשון - ממנה הוא, ובהמשך הדברים נבין יותר את החילוק, והמיוחד שבא"י לעומת שאר ארצות. ולשאר האומות אין מקום קבוע כלל!

ב. 'אין לארץ שיתוף לשאר ארצות כללי'¹⁰

כאשר הנחיל ד' לעמו את ארץ ישראל, דווקא היא מקומם המיוחד המגלה את טבעם, כפי שנראה בהמשך. ולכן בדברנו על מקומם של ישראל אין לומר שאפשר שגם ארצות אחרות תהיינה באותה בחינה של א"י, כי לארץ ישראל אין בכלל שיתוף עם שאר ארצות. היא גבוהה מהן¹¹, היא מקודשת מהן¹² ועוד. א"כ לכל עם בעולם יש מקום-זמני¹³ טבעי המיוחד לו, ויש מקום טבעי-נצחי, המיוחד לעם מיוחד אחד, אשר אינו משותף לכלל שאר הארצות, ויש למקום זה תכונות מיוחדות אשר אינן נמצאות בכל שאר הארצות.

תכונות כלליות אשר מאפיינות את הארץ, ולא דווקא תכונות קישור אל העם אשר דבר זה נמצא בכל ארץ-שהיא קשורה לעם והעם אליה בדווקא ובזה היא שונה משאר ארצות; אלא א"י בטבע מהותה אין לה שיתוף לשאר הארצות, ובהמשך נראה במה השוני, ובמה המיוחד.

8. גבורות ד' פרק ח', לכל עם מקום לפי טבעו ולפי טבע ישראל מתאימה להם הארץ.

9. סנהדרין ל"ח.

10. נתיבות עולם, נתיב העבודה פרק י"ח עמ' קמ"א - הוצאת יהדות תשל"א.

11. זבחים נ"ד:

12. כלים א' י'.

13. נתיב העבודה פרק ה'.

ג. ארץ ישראל היא מיוחדת בחכמה מכל שאר ארצות.¹⁴

איך חכמה כחכמת ארץ ישראל, ואיך תורה כתורת א"י.¹⁵
בארץ ישראל יש הופעה מיוחדת של החכמה, ואף יותר מכך
יש לה תכונה שהיא מחכימה¹⁶ וזאת מתוך שהארץ יש לה קישור
מיוחד לבורא. דווקא בה הקב"ה משרה שכינתו, וכפי שנבין
יותר בהמשך את ענין קדושתה, היא קדושה והקדושה בעולם
ענינה גילוי הבורא, גילוי חכמת הבורא. ומתוך שדווקא
ארץ זו מיוחדת לגילוי הבורא, שאיך השכינה שורה אלא
בא"י¹⁷ ואיך לארץ ישראל שליט אחר אלא הקב"ה,¹⁸ היא
ארץ הגורמת לחכמה שתופיע, והחכמה הזו המתגלה בארץ
וביושביה היא אותה חכמת-הבורא המיוחדת הנראית לעולם
כולו דרך ארץ-ישראל. ולכן כל הרוצה להיות חכם, ושתהיה
בו התורה, צריך הוא להיות במקום הטבעי אשר שם שורה
השכינה, וגילוייה חכמת הבורא. מתוך קשר המקום הזה
לבורא, ולכן ארץ זו היא המיוחדת לנבואה, כדברי הכוזרי¹⁹
הקישור עם הבורא אפשרי במקום אשר הבורא מתגלה בו,
והחכמה הלזו ענינה הופעה נשמתית מיוחדת, אשר תיתכן
במקום ההופעה האלוקית המיוחדת. ומתוך כך, הכלל הבא.

ד. 'כל חוץ-לארץ מיוחס לחמרי וארץ ישראל מיוחס אל
השכל'.²⁰

ארץ ישראל מיוחדת לחכמה ולתורה. הארץ הזו אינה חמרית,
כי החומרי רחוק מהבורא. הוא מחולק ומפורד והבורא -
אחד. וא"י שיכלית, רוחנית ומתוך כך קרובה אל הבורא,
ואל הרוחניות, אל התורה ואל החכמה. ושוב הבדל מחוץ
לארץ אשר שם מקום החומריות ודבר זה כל-כך משפיע עד כדי
כך שלימדונו חז"ל שעפר ארץ ישראל זך וצח יותר מעפר
חו"ל.²¹ אפילו החומר בארץ ישראל מזוכך יותר מהחומר
בחו"ל. ויותר נבין זאת בכלל הבא, היסודי והחשוב.

-
14. קידושין פרק שני, חידושי מהר"ל לש"ס. דף מט:
15. ב"ר ט"ז ז'. וכן בקידושין מ"ט: תשעה קבין של חכמה
נטלה ארץ ישראל.
16. ב"ב קנ"ח:
17. זוהר ח"א קס"ו.
18. זוהר ח"א ק"ח:
19. וכמו כן בז"ח ויצו ל"ו.
20. תפארת ישראל, פרק ס"ד.
21. זוהר ח"ב רכ"ב:

ה. 'הארץ אשר נתן הקב"ה לאברהם היא ארץ קדושה נבדלת
מכל האדמה'.²²

ארץ מיוחדת אשר אינה סובלת טומאה, ואיך רוח הטומאה שולטת בה, ואיך כחות רעים שולטים בה,²³ אשר אינה סובלת חטאים.²⁴ מצד מהותה, מצד אופיה המיוחד של הארץ, מקודשת היא מכל הארצות²⁵ וקדושתה באה ממקום גבוה,²⁶ באופן מהותי. קדושה אשר אינה מושפעת מחטא וטומאה, קדושה הנשארת בעצמה רבה. עד כדי כך, שכדי לשמור על הקדושה יש צורך לפעמים להגלות את היושבים עליה - את עם ישראל.²⁷ והקדושה הזו כפי שראינו למעלה ענינה גלוי הבורא. 'ארץ אשר עיני ד' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה'. הקב"ה משגיח עליה במיוחד. הקדושה, זו השלמות הגובעת מגילוי חכמת הבורא בעולם.²⁸ ולכן איך שלימות מצויה כי אם בארץ ישראל. כאשר הבורא מתגלה בעולם בענין מיוחד, אותו ענין ייקרא קדוש. קדושה תהיה בו. ומתוך שהקב"ה מתגלה בארץ ישראל, ארץ הקודש היא נקראת. ומתוך ענין הקדושה שבארץ, ותורה וחכמה של ארץ ישראל, יובן יותר הכלל הבא.

22. גבורות ד' פרק ח'.

23. זוהר ח"ג פ"ה: , ח"ב קנ"א: ועוד.

24. ויקרא י"ח. 'ולא תקרא הארץ אתכם'.

25. כלים א' י'. זוהר ח"ב קנ"א: "איך מקום קדוש בכל העולם כא"י".

26. זוהר ח"א ע"ט:

27. אורות, ארץ ישראל, ג'.

28. זוהר חלק ג' ס"א. ש'. ובאורות עמ' ע"ז. קדושה שבטבע.

ו. 'ארץ ישראל שהיא באמצע הישוב, נבחרה לקדושה'.²⁹

ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם³⁰ והיא לב העולם.³¹
ענין האמצע תופס מקום נכבד אצל המהר"ל - בעקבות ספרי
הסוד. ומתוך שנבין את ענין האמצע בצורה קצרה, נוכל
להבין ענינה של ארץ ישראל ביתר עמקות. האמצע מתיחס אל
הבלתי גשמי. מלמד המהר"ל בתפארת ישראל³², כי הגשמי יש
לו מימדים של רוחק, אורך רוחב גובה - גבולות. והקו
האמצעי העובר בתוכו אינו בעל גבול אלא מהות-הדבר בצד
המופשט שלו. וכך כל דבר שמוגדר כאמצעי אינו בעל גבולות
חומריים, ואינו גשמי, ואינו נפסק.³³ והלב שהוא אמצע
הגוף הוא שורש והתחלה לכל כחות הגוף.³⁴ והאמצע ענינו
החיים, שם החיים זורמים.³⁵ הוא היושר, והיושר הוא
הטוב.³⁶ ואותו אמצע הוא קיום הארץ - ונקרא צדיק.³⁷
יסוד עולם, ולכן האמצעי תמיד נבחר ע"י הקב"ה.²⁹ וארץ
ישראל אשר נחשבת אמצע העולם לא חסר בה דבר³⁸ ומתוך
שהיא האמצע היא מיוחדת לקדושה.³⁹ אם כן, ארץ ישראל היא
ארץ אשר מיוחדת לקדושה, דרכה שופעים החיים לעולם, והיא
הנותנת קיום לעולם. מתוך שהארץ באמצע, ביושר, בקו ישר
עם הבורא, הוא מופיע דווקא בה. ומתוך ארץ-ישראל יש
המשך כח-חיים לעולם כולו - כפי שנראה בכלל י"ט. והיא
יסוד בנין העולם.⁴⁰ ומתוך כך שהיא אמצע העולם מובן
הכלל הבא.

29. תפארת ישראל פרק כ"ב.

30. תנחומא קדושים י'. (בובר) זוהר ח"ב קנ"ז.

31. זוהר ח"ג קס"א.

32. פרק מ'.

33. תפארת ישראל פרק נ'.

34. דרך חיים ב' - צ"ה.

35. דרך חיים ב' - ק"ג.

36. תפארת ישראל פרק ל"ח.

37. באר הגולה באר ו', קנ"ג.

38. באר הגולה באר ו' קל"ה.

39. גבורות ד' בהקדמה.

40. תענית י'.

ז. 'א"י שייך בה כל ... וזהו מסגולת האמצעי'⁴¹

האמצעי, אשר ראינו בכלל הקודם, כלול משני הקצוות. מן הימין ומן השמאל, כולל הוא את כל הצדדים. ומתוך כך יש בו תמצית הכל, ולכן אי-אפשר שארץ ישראל תהיה חסרה משאר ארצות. כי הכל כלול בה, ומתוך כך ארץ ישראל היא השלימה שבארצות כי אי אפשר שתהיה ארץ אשר יהיה בה דבר שאין בארץ ישראל! כפי שראינו לעיל, אין השלימות מצויה אלא בה. ומתוך כל האמור עד כאן יובן הכלל הבא ובתוספת ענין חשוב.

ח. 'שלשה תארים הם לארץ ישראל, הראשון - נקרא שמו יתברך עליה ... השני - שנקראת ארץ קדושה, השלישי - שנקראת ארץ חיים'⁴²

הראשון בתארים מסביר את האמור בגמ': 'הדר בארץ ישראל אני לו לאלוק ומי שאינו דר בא"י אין אני לו לאלוק'⁴³. ודבר זה מבואר, כי כל הארצות הם תחת רשות השרים העליונים ואין בלבד שם ד' נקרא עליה, רק ארץ ישראל.^{42 44} בדבר זה כבר נגענו כי בארץ ישראל הקב"ה בלבד משגיח ושולט, ובחור"ל הנהגת השרים.⁴⁵ ולכן שם ד' נקרא על הארץ, והשם הוא הגילוי של בעל השם. הקב"ה מתגלה בעולם ע"י שמו, וזאת דווקא בארץ ישראל. התואר השני - שנקראת ארץ קדושה, כבר מבואר, והשלישי - שנקראת ארץ חיים.⁴⁶ כפי שראינו, האמצעי יש לו ענין מיוחד שבו זורמים-שופעים החיים לעולם. ובאדר"נ מביא שנקראת ארץ החיים שמתיה חיים תחילה לעוה"ב.⁴⁷ וע"מ להביין זאת יותר נעבור לכלל הבא. ועוד נוסיף ונסביר בדברי המהר"ל שמאחר והאמצעי אין לו הפסק, אין שם מיתה, רק חיים,⁴⁸ כי לאמצעי אין גבול וקצה. ועיין לעיל.

-
41. באר הגולה באר ר' -קל"א. הוצאת יהדות תשל"א.
42. דרך חיים פרק ח' משנה ט'.
43. כתובות ק"י.
44. זוהר ח"א ס"א. ח"ב רט.
45. זוהר ח"א ק"ח:
46. זוהר ח"ג מ"ה:
47. אדר"נ ל"ד י'.
48. באר הגולה ב' עמ' ק"ג (המיתה בקצוות, החיים - באמצע).

ט. 'ארץ ישראל תחת מדרגת החיים'.⁴⁹

כאמור לעיל, ארץ ישראל היא באמצע ודבר שבאמצע הוא לא-גשמי. יש לו מהות רוחנית, ולכן מקבל החיים ממקור עליון. ומתוך כך משפיעה הארץ חיים ליושבים עליה. ואותה מדרגה של חיים, אותו מקור עליון רמוז בענין 'עץ-החיים בתוך הגן'.⁵⁰ יש עץ אחד אשר מתוך היותו באמצע הגן הוא מקבל החיים ממקור עליון ומשפיעם בעולם. ואותו מקור עליון למעלה אף הוא נקרא ארץ החיים.⁵¹ ומתוך כך שהחיים שופעים בה, עתידים מיתיה לקום לתחיה קודם לשאר מתי עולם.⁵² אותם חיים קשורים קשר הדוק בענין הקדושה והחכמה שראינו לעיל. 'החכמה תחיה בעליה' - יש לחכמה העליונה בחינה של חיות, הקדושה אשר היא אותה רוממות אלוקית, אותה חכמה אלוקית המתגלה בעולם. רחוקה מהמורות, וכל ענינה - חיים. ולכן לחכמה יש עצמה של חיים, ככל שהחכמה העולמית שואבת יותר מחכמת הבורא המתגלה, כך החיים הולכים ומשתלמים, הולכים ומתחזקים. ומתוך תכונה זו של חיים מושפעים כל יושבי הארץ, ורק עליהם להתלמד לקלוט את החיים השופעים עליהם, ובודאי שלא לסתור את שפע החיים ע"י התרחקות מהחכמה העליונה, מקדושה. ומתוך כך נבין את הכלל הבא אשר ידבר על גילוי הקדושה ביושבי הארץ.

י. 'ארצות החיים ... ונקרא א"י ארצות ... כי הם שבעה, החיית האמורי ... וזה מורה על קדושת הארץ'⁵³

הקדושה הטמונה בארץ, קדושה זו, מתגלה אף במספר העמים אשר ישבו עליה קודם בוא ישראל.⁵⁴ שבעה עמים. תוכן של קדושה הטמון במספר שבע.⁵⁵ מאחר והארץ הזו מסוגלת למעלה אלוקית⁵⁶ מתגלה בה המספר שבע אשר הוא מקודש בימים ובחדשים ובשנים.⁵⁷ כי הנקודה השביעית היא, שוב, ענין

49. נתיב העבודה פרק ה'.

50. בראשית ב'.

51. זוהר ח"א קצ"ג.

52. אדר"נ ל"ד י'.

53. גבורות פרק ס"ד.

54. ומתוך שסתרו את תכונתה של הארץ גורשו ממנה למרות היותם במספר שבע.

55. נצח ישראל פרק כ"ז.

56. גבורות כ"ה, עמ' ק"ד.

57. גבורות פרק י"ט.

פנימי, לא גשמי, כמו האמצע. כי יש ששה קצוות לכל דבר, ארבע רוחות, מעלה ומטה, והנקודה הפנימית האמצעית היא השבע, הקדושה המתגלה בעולם,⁵⁸ ומתיחס השבע אל הבלתי גשמי⁵⁹ אל האמצעי. וחוזרים הדברים אל כל האמור לעיל, ומתוך כל האמור עד כה ניתן להבחין בארץ ישראל במספר מדרגות. כאשר עסקנו בעיקר בצד הקדושת-רוחני של הארץ יש להדגיש חזור והדגש שהארץ הזו טובה גם לעניני העולם הזה⁶⁰ כפי שנאריך יותר בכלל י"ח. כאמור, 'ארץ חמדה, טובה ורחבה'. ורחבה - מורה על ענין אלוקי כי אין צרות בדברים רוחניים, ורק הדברים הגשמיים מוגבלים ודחוקים. וטובה - לעניני העולם הזה, ושבח פירות א"י - ידוע בש"ס. וחמדה - עריבה, מצד החומר שבעניני הארץ אשר אינו רע. א"כ מצד החומר אינו רע.⁶¹ מצד הצורה - טובה, ורחבה - מצד שהיא דבר רוחני גמור.⁶² חמדה - מצד כל מה שיש בה שהוא טוב, אך עדיין אינו טוב עצמי. טובה - מצד מהותה היא טובה. ורחבה - חל בה הענין האלוקי, ומוכנה לענין האלוקי.

י"א. 'היופי שייך דווקא לארץ אשר היא הקדושה, הנבדלת'⁶³

ענין היופי הוא הארת הדברים ושלמותם. החומרי הוא חשוך ועכור, וככל שנעשה רוחני הוא מאיר וזך.⁶⁴ היפה הוא ההרמוני, השלם, וככל שיש בדבר יותר הרמוניה ושלמות, ואין שלימות מצויה כ"א בארץ ישראל כפי שראינו לעיל. ולכך תשעה קבין של יופי נטלה ארץ ישראל ובעצם לא היה ראוי יופי בעולם כלל ורק מתוך שהדברים בעולם מעורבים, יש יופי ורוחניות מעטה גם בכל העולם.

58. יש להעיר שיש קדושה מעל הטבע והיא הנרמזת במספר שמונה.

59. תפארת ישראל פרק מ'.

60. גבורות ד' פרק כ"ה.

61. עפר א"י צח מעפר חו"ל! זהר ח"ב רכ"ב:

62. דרך חיים פרק ה' עמ' רנ"ה. "בעוה"ז ג' מדרגות".

63. חידושי מהר"ל לש"ס קידושין מ"ט:

64. 'הצד הטהור - צד היופי שבנפש', אורות הקודש -

דרך הקודש כ"ה.

2. היחס בין העם והארץ

א. 'כאשר כרת הקב"ה ברית בין הבתרים גזר עמו במדת הדין ... ליתן הארץ לבניו במדת הדין'.⁶⁵

כאשר ניתן דבר במדת הדין, דהיינו גזרה היא ואין לה שינוי, ואין זה רק בחסד אשר לא מוכרח,⁶⁶ אלא בדין ראוי שארץ ישראל תהיה לישראל, ומתוך שכך סדר העולט, כך גזירת הבורא. אין לזה שינוי. ואף האבות עצמן מעלתן מצד הארץ, כפי שנראה בכלל הבא.

ב. 'מעלת האבות דווקא מצד הארץ'.⁶⁷

הארץ ניתנה לאבות בפרט, ושייכת אל האבות "וזכרתי את בריתי יעקב ... והארץ אזכור".⁶⁸ יזכור ד' את הארץ בשביל האבות, מפני שהארץ שייכת לאבות. אך לארץ יש זכירה מיוחדת לעצמה. לא כתוב שבגלל האבות 'אזכור הארץ' אלא 'והארץ אזכור' יש לה זכירה מיוחדת מהותית משלה, ונמשלה הארץ לשפחה המגדלת את בנות המלך.⁶⁹ כי אם לא הייתה הארץ, לא היו האבות מגיעים לקדושה העליונה, כפי שראינו בכללים הקודמים. הארץ מאפשרת את הקשר לבורא, את הקדושה והחיים, ולכך מתוך שיש ארץ-ישראל התעלו האבות,⁷⁰ ובזכות האבות ניתנה הארץ לישראל. כך שהארץ שייכת לאבות, והאבות אל הארץ, וכאשר ישראל מתנהגים כאבות, הארץ שייכת להם, וכאשר אינם מתנהגים כאבות, סותרים הם את אופי הארץ המהותי, והם גולים ממנה. כי הארץ קדושה והטומאה הפוכה לה, ואם הם מטמאים אותה, היא מקיאה אותם. ואם הם מתנהגים כראוי הם מתגדלים ע"י הארץ, ומגיעים לנבואה, וא"י גורמת לנבואה.⁷¹ א"כ זו ארץ מיוחדת המגדלת את עם ישראל וכפי שנראה יותר בכלל הבא.

-
65. גבורות ד' פרק כ"ב.
66. ראה בענין שכר ותשלומין בדרך חיים פרק ה' משנה א'.
ויש עוד הרבה בענין.
67. דרך חיים פרק ה' משנה ט'.
68. ויקרא כ"ו.
69. ויקר' פרשה ל"ו.
70. ארץ חמדה - שחמדה גדולי העולים - האבות. תנחומא משפטים י'.
71. ז"ח ויצא ל"ו.

ג-ד. 72 הש"ת השלים את ישראל בהשלמה יתירה ונתן להם הארץ שהיא ארץ מיוחדת.⁷³

הארץ המיוחדת במהותה היא משלימה את ישראל, כפי שראינו האבות שהם אנשים בלתי טבעיים, אלוקים⁷⁴ קיבלו השלמתם מהארץ, וכך ישראל ע"י שקיבלו ארץ הנבדלת מכל הארצות, הם עצמם נבדלים מכל האומות. הארץ היא הגורמת להבדל שבין ישראל לאומות, בכך שישראל מושלמים על ידה בטבעם, הטבע הישראלי מושלם ע"י ארץ מיוחדת. ואף הטבע הרוחני מושלם כאמור בכללים הקודמים. הארץ היא הכלי לקבלת הברכה והשפע מאת הבורא, וזאת דרך ביהמ"ק וירושלים, אשר מקשרים עליונים ותחתונים.

ארץ ישראל ועם ישראל קשורים ומתאימים זה לזה.⁷⁵ כפי שראינו בכלל הקודם, כבר אצל האבות הקישור מתחיל, והוא ממשיך בכל ההיסטוריה. הארץ משפיעה על העם, ואף העם על הארץ כפי שנראה בכלל הבא.

ה. ארץ ישראל ... 'כאשר יושביה עליה זהו חיותה.'⁷⁶

מאחר והארץ הזו ניתנה והוכנה ע"י הקב"ה לעם ישראל, היא יוצאת לפועל כאשר עם ישראל עליה, וזהו חיות הארץ. ודווקא כאשר יושביה עליה יש לה את המעלה הנבדלת, ואפילו בצד החומרי, שממהרת פירותיה, ומתפשטת כצבי וכדור', נותנת פירותיה, פשוט - חיה.

וכאשר אין יושביה עליה מסתלק ממנה החיים, ושפע החיים מתמעט וכפי שהעידה המציאות כל משך החורבן והגלות ואין הקדושה מתגלה.⁷⁷ אך אל נשכח שגם בישראל המעלה האלוקית נסתרת כאשר אינם עליה, רק הקישור בין שניהם נותן חיים וברכה. ומדרגה אלוקית לשניהם. ומתוך כך יש להבין מהו יישוב הארץ הנחוצ.

72. כלל ג' מתייחס לטבע הרוחני.

73. נתיב העבודה פרק י"ח.

74. דרך חיים פרק ה' משנה ג'.

75. במדבר כ"ג, ה', ז'.

76. נצח ישראל פרק ו'.

77. גבורות ד' כ"ה. וראה זוהר ח"ב ס"ט. וראה עוד בח"א

ס"א, וח"ב כ"ט. בח"ג קי"ג.:

ו. כאשר ישראל בארץ, יישוב הארץ בשלשה דברים:
א. שכינה שורה ביניהם; ב. ריבוי עם מאוד; ג. כרכים גדולים וחזקים.⁷⁸

הארץ הזו מיוחדת היא בכך, שד' אלוקיך דורש אותה.⁷⁹ ששכינה שרויה בתוכה, ומתוך כך מיוחדותה מתגלית, ויש משמעות ליישובה. ולכן בראשונה יש לדאוג לכך שלא תהיה סתירה בין יושבי הארץ לבין מהותה הפנימית, ומתוך כך שכינה עליה. לאחר מכן בפשטות הדבר - צורך חיוני ליישוב הארץ וכל ארץ הוא עם רב. ומתוך כך כרכים גדולים. וכאשר נראה את שלש הדברים האלה נדע שהארץ מיושבת. א"כ, שכינה רוחניות, עם - ישראל, וכרכים - מקום. תורה עם ישראל וארץ ישראל באחודן, מהוים יישוב.

ז. 'ארץ ישראל יש לה ברכה טבעית.'⁸⁰

הארץ הזו היא מגלה את הקודש בעולם, ארץ הקודש. ארץ אשר בה הקב"ה מתגלה, וכל זה בצורה טבעית; נכון שיש לה תכונות רוחניות עליונות, אך כל ההופעות האלה מתגלות בטבע הארץ. באופן מעשי, ארץ טבעית, בעלת ברכה טבעית, ואין זו ארץ ניסית. שהרי כל ענין הארץ להראות לעולם את הקדושה שבטבע, ואין זה כך כאשר היא תהיה ניסית. ולכן עולי מצרים לא נכנסו לתוכה, שהם ענינם - ניסים. והארץ ענינה ברכה טבעית. ואף כאשר עם ישראל בגלות הברכה עדיין ישנה בארץ כמובן גילוי הברכה סתום ונעלם, אך עדיין קיימת.⁸¹ ואמנם באי דור המדבר היו דור-דעה, דור המורגל בניסים, מדרגה שאין באי הארץ מגיעים אליה⁸² אך באי-הארץ הם-הם המוכנים לעשיית רצון ד' בעולם. בגילוי לעיני כל העמים. ואף כשעם ישראל בגלות, אותה ברכה טבעית הטמונה בה היא הזנה ומפרנסת, ובזכותה מתפרנסות כל היבשות, וכל העמים וכפי שנראה ביתר אריכות בכלל הבא.⁸³

78. נצח ישראל פרק ה'.

79. דברים י"א.

80. מהר"ל למס' סוטה דף ל"ד:

81. נתיב העבודה פרק י"ח.

82. זוהר ח"א כ"ב.

83. זוהר ח"ב קנ"ז:

3. א"י והעולם

א. 'כל העולם שותה מתמצית ארץ ישראל'⁸⁴

הגמרא מלמדת שא"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית.⁸⁵ וכך א"י שותה תחילה וכל העולם לבסוף.⁸⁵ הנקודה הקרובה ביותר בעולם לבורא ית' היא בארץ ישראל ולכך העולם כולו נבנה לאחר ארץ ישראל וממנה נשתל.⁸⁶ ומתוך הקשר ההדוק אשר קיים בין ישראל לארצו הם ממשיכים לעולם כולו שפע של ברכה. וכאשר גולים הברכה נמנעת מן העולם,⁸⁷ ורק מקבל כדי קיומו וגם זה רק מכחה של ארץ ישראל.⁸⁸ ובמילים פשוטות יותר, השפע היורד לעולם יורד קודם כל לארץ ישראל ומשם נשפע לכל העולם.⁸⁹ כפי שראינו, כל המציאות כולה חומדת את ארץ ישראל ארץ חמדה, שלא חסרה כלום. יש בה הכל, מכל עניני המציאות ונבראיה יש בארץ ישראל 'נציגים', כדברי המדרש ששלמה ידע לשתול ולטעת בארץ ישראל עצים המיוחדים לחו"ל, כי ידע היכן השרשים באדמה המוליכים לארצות ההן.⁹⁰ ארץ ישראל היא תמצית הארצות כולן, היא כלולה מכולן. והעולם כולו לפרטיו הרבים ניזון מתפרנס ומקבל ברכה דרך המקום הראשון המקבל, המקום הקרוב לבורא, ובזכות היות לעולם 'נציגים' בארץ הם מקבלים, ומתוכם שופעים הדברים לחו"ל. א"י היא כמו סולם המקשר בין עליונים ותחתונים, וביותר מסוגל לזה בית-המקדש בירושלים.⁹¹ ואם אין קשר זה קיים, השפע מתמעט עד שכמעט נעלם. וכפי שראינו חיותה של ארץ ישראל תלוי בישיבת ישראל עליה. ולכך השפע העולמי תלוי בישיבת עם ישראל בארצו, ומהיות שפע מסודר לארץ ישראל ירוה העולם נחת, הלב באברים ארץ ישראל בארצות, וממנה זורם הדם לכל הארצות כולן, והלב פועל בכחם של ישראל היושבים בארצם. ומתוך כך מובן ביותר הכלל הבא.

84. דרך חיים פרק חמישי משנה ב'.

85. תענית י'.

86. זוהר ח"א ע"ח.

87. נצח ישראל פרק כ"ב-כ"ג.

88. זוהר ח"ב קנ"ז:

89. זוהר ח"ב כ"ב:

90. תנחומא קדושים י'.

91. נצח ישראל כ"ב. דרך חיים פרק ה' משנה כ'.

ב. 'ארץ ישראל הדא עיקר המציאות'⁹²

מתוך כל האמור לעיל, מוצאים אנו שהמציאות כולה נבנתה ונשתלה מארץ ישראל, נזונת ומתקיימת מארץ ישראל, ומקבלת תוספת ברכה מארץ ישראל, והמציאות כולה בבחינתה כחות טומאה, ובארץ ישראל הקדוש ב"ה שוכן, והיא ארץ קדושה, ומהותה היסודית ישרות עם הקב"ה. ועיקר הדבר הוא התחלתו של הדבר, כפי שמלמדנו המהר"ל.⁹³ וישראל תחילת העולם, ומצד שני תכלית הדבר אף הוא עיקרו, כי העולם שואף לחזור להתחלתו, לבורא, וישראל היושבים בארץ ישראל מביאים את העולם לתכליתו. והתכלית היא שהעולם כולו יהיה כארץ ישראל, שם יגיע לשלמותו.⁹⁴ ולמרות מה שארץ ישראל מועטת בגדלה, אין זה סותר את היותה עיקר המציאות ואולי דווקא בגלל היותה דבר מועט היא חשובה, כי דבר שהוא מועט חשוב הוא.⁹⁵ ולמעשה כל המציאות נבראה כדי לשמש ולצוות לארץ ישראל, כפי שעם ישראל הוא עיקר האנושות בהיותו הקרוב ביותר לבורא, מורם מעם, כתרומה בפירות. כך ארץ ישראל תרומה היא לקב"ה מכל הארצות.⁹⁶ והמציאות מחולקת משלושה עליונים אמצעים ותחתונים.⁹⁷ וא"י שהיא עיקר המציאות ענינה מקושר לצד העליון של המציאות, לשרשי המציאות, ומתוך שהיא המאפשרת לעם ישראל לצאת לפועל ולבצע את תפקידו בעולם ורק היא המאפשרת זאת, ותפקיד זה של ישראל לשמו נברא העולם, אם-כך, ארץ ישראל מאפשרת לעולם להגיע לתכליתו, ובזה, ובכל האמור, ארץ ישראל - עיקר המציאות.⁹⁸

92. באר הגולה, עמ' ק"ט, יהדות, תשל"א באר שישי.

93. תפארת ישראל פרק ל"ז, ובעוד מקומות.

94. עי' נצח ישראל פרק כ'.

95. נצח ישראל פרק ז'.

96. תדא"ז ב'.

97. עי' גבורות ד' פרק ל"ד, ועוד.

98. כך בקיום מצוות שרק בארץ ישראל מקומן, ובחור"ל

רק ציונים, וכך בכל התחומים.

4. רשימת כללי א"י ומקורותיהם⁹⁹

1. מהות וקדושת א"י:

- א. כל הדברים בעולם יש להם מקום טבעי אשר הוא מיוחד להם. (דרך חיים פ"ג, עמ' קכ"ב)
- ב. אין לארץ ישראל שיתוף לשאר ארצות כלל. (נתיב העבודה פרק י"ח עמ' קמ"א)
- ג. הארץ הקדושה היא מיוחדת בחכמה משאר ארצות. (חידושי מהר"ל לש"ס, קידושיין פרק ב', עמ' צ"ז)
- ד. ארץ ישראל מיוחס אל השכלי. (תפארת ישראל פרק ט"ד עמ' קצ"ד)
- ה. ארץ קדושה נבדלת מכל האדמה. (גבורות ד' פרק ח' עמ' מ"ו)
- ו. ארץ ישראל באמצע הישוב. (תפארת ישראל פרק כ"ב עמ' ס"ח)
- ז. ארץ ישראל שייך בה כל, לא תחסר כל בה. (באר הגולה, באר שישי עמ' קל"א)
- ח. ג' תארים לארץ ישראל: נקרא שמו יתברך על הארץ, ארץ קדושה, ארץ החיים. (דרך חיים פרק ה' עמ' רמ"ה)
- ט. ארץ החיים - בעבור שארץ ישראל תחת מדרגת החיים. (נתיב העבודה פרק ה' עמ' פ"ח)
- י. ארצות-החיים - על שם ארץ |ארצות| שבעת עממין ומורה על קדושת הארץ.¹⁰⁰ (גבורות ד' פרק ט"ד עמ' רצ"ה)
- יא. היופי הוא שייך דווקא לארץ אשר היא הקדושה הנבדלת. (חידושי מהר"ל לש"ס, קידושיין פרק ב', עמ' צ"ז)

99. לכל כלל צויין מקור אחד בלבד מספרי המהר"ל.

100. לא בלשון המהר"ל.

2. היחס בין העם והארץ:

- א. בגזרת הדין ניתן לו (לאברהם) הארץ.
(גבורות ד' פרק כ"ב עמ' צ"ו)
- ב. מעלת האבות דווקא מצד הארץ ... הארץ מגדלתן.
(דרך חיים פרק ה' עמ' רמ"ז)
- ג. ארץ מיוחדת קדושה ונבדלת, שנתן (די"ת) לישראל
להשלמה, ובזה הם נבדלים מכל האומות.
(נתיב העבודה פרק י"ח קל"ו)
- ד. הארץ אינה השלמת טבעו בלבד רק היא השלמה רוחנית
אלוקית גם-כך.
(נתיב העבודה פרק י"ח עמ' קל"ו)
- ה. יש בארץ צד מעלה נבדלת בלתי טבעית כאשר יושביה עליה ..
רזה חיות הארץ. (נצח ישראל פרק ו' עמ' מ')
- ו. ישוב הארץ בשלשה דברים: שכינה שורה ביניהם, ריבוי עם,
כרכים גדולים וחזקים. (נצח ישראל פרק ה' עמ' כ"ג)
- ז. הארץ יש לה ברכה טבעית.
(חידושי מהר"ל לש"ס, סוטה
פרק ז' עמ' נ"ט)

3. א"י והעולם:

- א. כל העולם שותה מתמצית א"י.
(דרך חיים פרק ה' עמ' ע"ב)
- ב. ארץ ישראל היא עיקר המציאות.
(באר הגולה עמ' ק"ט)

ס י כ ו ס

ניסינו לגעת מעט בענין ארץ ישראל עפ"י דברי המהר"ל,
כאשר השתדלנו להביא מקורותיו של המהר"ל הן בנגלה והן
בנסתר. ישנם עוד מקומות רבים במהר"ל בהם הוא עוסק
בארץ ישראל, אך הגישה העיקרית חוזרת. לסעיפים השונים
קראתי כללים, כי המהר"ל מתייחס לדברים כאל כלל,
בדר"כ. כללים רבים מסבירים ומבהירים זה את זה, אך
השתדלנו ללכת בקו הסברתי המתחיל בקשר אבות האומה עם
הארץ ומתוך כך קשרה של הארץ לאומה, כאשר הוקדמה לזאת
מעלתה העצמית של ארץ ישראל כחטיבה עצמותית העומדת
בפני עצמה.¹⁰¹ ומתוך כך הסברנו את קשר החיים שלה עם
האומה, ולבסוף השפעתה על העולם. עדין ארוכה הדרך
בהסברת דברי המהר"ל, אך אם פתח פתחתי במאמר זה, יהא
זה שכרי.